

Bijlage 4: methode uitwerking instandhoudingsdoelen

1.1 Inleiding

De beschrijving van de huidige situatie van de Natura 2000-doelen omvat twee onderdelen; een algemene beschrijving van een soort of een habitatype en een beschrijving van de huidige situatie in de Zouweboezem. De algemene beschrijving geeft informatie over de soort of het habitatype, de kenmerken van de omgeving (de abiotische en biotische voorwaarden) en het voorkomen in Nederland. De huidige situatie in de Zouweboezem gaat specifiek in op de situatie in het Natura 2000-gebied.

Onder huidige situatie is verstaan; het voorkomen en de kwaliteit van het leefgebied of habitatype in de laatste jaren. Over het algemeen is ernaar gestreefd om de laatste vijf jaar in de beschrijving op te nemen, mits hierover voldoende gegevens beschikbaar zijn.

De instandhoudingsdoelstellingen voor habitatypes en leefgebieden van soorten zijn uitgedrukt in oppervlakte en kwaliteit van het desbetreffende habitatype of leefgebied. Bij de beschrijving van de huidige situatie en de uitwerking van de doelen is het dus noodzakelijk invulling aan het kwaliteitsaspect te geven. In de profielendocumenten is een eerste handreiking voor de uitwerking van deze aspecten gegeven (zie tekstkader).

Natura 2000 profielendocument

Het Natura 2000 profielendocument, c.q. de afzonderlijke profieldocumenten, is een kennisdocument, vastgesteld door de Directeur Kennis van het ministerie van LNV. De profieldocumenten beschrijven voor de habitatypes, de habitatsoorten en de vogelsoorten de ecologische kenmerken en de ecologische kwaliteitseisen die voor hun voortbestaan aan hun omgeving worden gesteld.

De profieldocumenten hebben een voorlopig karakter. Gedurende de periode van het implementatieproces van Natura 2000 en de vaststelling van de aanwijzingsbesluiten en de beheerplannen – en ook daarna - zullen nieuwe kennis en ervaringen worden opgedaan, die tot aanpassing van de profielen kunnen leiden.

De profieldocumenten zijn niet op een rechtsgevolg gericht. Ze zijn in de boven beschreven zin achtergronddocumenten bij de aanwijzingsbesluiten. Hierbij moet worden bedacht dat de profielen de habitatypes en soorten op landelijk niveau beschrijven en op zichzelf dus nog niets zeggen over de situatie van habitatypes, habitatsoorten of vogelsoorten in afzonderlijke Natura 2000-gebieden en de instandhoudingsdoelstellingen op gebiedsniveau.

In onderstaande paragrafen zijn de gebruikte methodieken kort toegelicht.

1.2 Actualiteit en detailniveau van uitwerking

De uitwerking van oppervlakte en kwaliteit is gebaseerd op actuele gegevens. Als richtlijn is gehanteerd dat er gebruikt gemaakt wordt van gegevens die bij aanvang van het beheerplanproces niet ouder dan vijf jaar zijn.

Voorafgaand aan de uitwerking van de Natura 2000-waarden en doelen wordt het Natura 2000-gebied opgedeeld in deelgebieden. Bij de indeling in deelgebieden wordt zoveel mogelijk aangesloten op reeds aanwezige deelgebieden en/of goed te onderscheiden grenzen zoals eigendoms- en beheergrenzen, landschappelijke of geografische elementen. De Natura 2000-waarden en instandhoudingsdoelstellingen worden vervolgens per deelgebied uitgewerkt. Oppervlakten en verspreiding van habitatypes en leefgebieden worden hierbij zo nauwkeurig mogelijk (dus gedetailleerder dan op gebiedsniveau) op kaart weergegeven. De kwaliteit wordt in een tekstuele beschrijving uitgewerkt en voorzien van een synthesesetabel.

De uitwerking van de Natura 2000-waarden en doelen gebeurt aan de hand van de onderscheiden deelgebieden:

- Zouwe
- De Boezem
- Polder Achthoven

Relatie deelgebieden en groepen van instandhoudingsdoelstellingen

Het voorkomen van een aantal soorten en habitattypen in de Zouweboezem is beperkt tot één of enkele deelgebieden, terwijl sommige soorten in (vrijwel) alle deelgebieden voorkomen. Het gebied heeft twee gezichten: een dynamisch moerasgebied in de fluctuerende boezem van de polder en een veenweidegebied in de polder zelf. Het moerasgebied in de Zouwe en in De Boezem is van groot belang als broedgebied voor moerasvogels en als verspreidingsgebied voor het habitatype krabbenscheerwateren en fonteinkruiden. Daarnaast is het poldergebied Achthoven van groot belang voor het habitatype blauwgraslanden en ruigten en zomen. Ook zijn er relaties tussen beide gebieden. Zo maakt Polder Achthoven onderdeel uit van het foerageergebied van in De Boezem broedende moerasvogels en komen diverse soorten vissen, amfibieën en ongewervelden in vrijwel alle deelgebieden voor.

De beschrijving bevat een beschouwing en analyse van de verschillende parameters. Indien er een duidelijk verband is, kan de kwaliteit aan huidig gebruik gerelateerd worden; een toetsing van dit gebruik aan de instandhoudingsdoelstellingen dient nadrukkelijk niet plaats te vinden (bijvoorbeeld: bij de kwaliteitsbeoordeling van ganzenfoerageergebied kan gesteld worden dat de kwaliteit matig is door de beperkte rust in het gebied. Dat deze rust verstoord wordt door voorbijgaande recreanten en daarmee de instandhoudingsdoelstelling niet gehaald wordt, is een analyse die bij de toetsing huidig gebruik moet plaatsvinden). Daarnaast kan in de beschrijving ingegaan worden op relevante aspecten die de natuurwaarden beïnvloeden maar welke buiten (het bereik van) het Natura 2000-gebied liggen (klimaat, broedsucces van Natura 2000-wintervogels).

De essentie van de beoordelingen, de beoordelingen zelf met daarbij een korte toelichting, wordt in een synthesesetabel samengevat. De synthesesetabel bevat alleen aspecten welke binnen (het bereik van) het betreffende Natura 2000-gebied liggen. De aspecten die in de tabellen behandeld worden verschillen per instandhoudingsdoel (bijvoorbeeld vegetatietypen en typische soorten voor habitattypen en foerageer- en voortplantingsgebied voor diersoorten). De aspecten die ter sprake komen in de synthesesetabellen zijn gebaseerd op het profielendocument van het betreffende instandhoudingsdoel.

1.3 Uitwerking habitattypen

Hieronder is de verdere uitwerking en invulling van oppervlakte en kwaliteit gegeven. Doel is deze van objectieve en reproduceerbare maatlaten te voorzien opdat oppervlakte en kwaliteit eenduidig te beschrijven en te evalueren zijn.

Uitwerking oppervlakte

De aanwezige oppervlakten van het habitatype zijn bepaald op basis van de beschikbare vegetatiekarteringen. Doorslaggevend in de toewijzing van vegetaties aan habitattypen zijn de definiërende vegetatietypen en de minimumoppervlakten uit de profielendocumenten. De standaard minimum aaneengesloten oppervlakte is 100 m² (1 are).

De vegetatietabellen in de profielendocumenten vormen limitatieve lijsten van samenstellende vegetatietypen. Alle vegetatietypen die niet zijn opgenomen bij een bepaald (sub)habitatype behoren dus expliciet niet tot dat (sub)habitatype. Voor het vaststellen van de aanwezigheid van een habitatype is het voldoende dat één van de in de lijst genoemde 'zelfstandige' vegetatietypen, met inachtneming van

eventuele beperkende criteria, aanwezig is (Steunpunt Natura 2000, 2008). Bij twijfel over de aanwezigheid van een bepaald habitatype dienen vegetatieopnamen dus uitsluitend te geven (zie ook definiërende vegetatietypen).

Om vast te stellen of een habitat(sub)type voorkomt, is het niet voldoende om een vegetatieopname te hebben van een in de definitietabel genoemd vegetatietype. Er moet ook worden voldaan aan het minimumoppervlak dat per habitat(sub)type - als geheel - is vastgesteld. In de profieldocumenten is standaard 100 m² (= 1 are) als minimumoppervlakte opgenomen.

De minimumoppervlakte is tevens gehanteerd bij de invulling van het begrip significante gevolgen (zie ook Steunpunt Natura 2000, 2009b).

Bovenstaande wil niet zeggen dat de habitattypen ook op dit detailniveau in beeld gebracht en vastgelegd zijn. Vegetatiekarteringen zijn slechts beperkt op dit detailniveau beschikbaar. Daarnaast gaan sommige vegetatieontwikkelingen (bijvoorbeeld successie) dermate snel dat met een detailniveau van 100 m² een schijnzekerheid kan worden gegenereerd. In de regel zijn de oppervlakten dan ook afgerond op 1000 m² (in hectaren met één cijfer achter de komma). Van zeldzame en/of bedreigde habitattypen is zo nauwkeurig mogelijk (bij voorkeur tot op 100 m²) het areaal vastgelegd.

Uitwerking kwaliteit

De kwaliteit van een habitatype is gebaseerd op de vier kwaliteitsaspecten zoals beschreven in de profieldocumenten:

- definiërende vegetatietypen;
- typische soorten;
- kenmerken van structuur en functie; en
- abiotische omstandigheden.

Definiërende vegetatietypen

De aanwezigheid van vegetatietypen is een belangrijke indicatieve waarde voor kwaliteit. De vegetatietypen staan aan de basis van de definitie van het (sub)habitatype en geven daarmee een directe indicatie van de ontwikkeling van het habitatype (goed of matig).

De definiërende vegetatietypen met hun indicatie van kwaliteit (beoordeeld in goed of matig) worden rechtstreeks uit de profieldocumenten overgenomen. De vertaling van vegetatieopnamen naar vegetatietypen geschiedt met het computerprogramma Associa. Een inhoudelijk expert dient de individuele toedelingen vervolgens te verifiëren en zo nodig bij te stellen. Bij twijfel worden andere experts geraadpleegd.

Wanneer per deelgebied meer dan één vegetatieopname beschikbaar is, is een totaaloordeel voor dit kwaliteitsaspect gegeven. Het oordeel 'goed' wordt gegeven wanneer meer dan de helft van de vegetatieopnamen een goede kwaliteit aangeeft.

Typische soorten

De aanwezigheid van typische soorten is ook een kenmerk voor de kwaliteit van het habitatype. Deze soorten geven informatie over de structuur, biotiek en abiotiek van het habitatype. Typische soorten zijn soorten die vaak voorkomen in specifieke habitattypen. De lijst met typische soorten is gebaseerd op de typische soorten die genoemd zijn in het profieldocument. De soorten zijn echter niet één op één overgenomen, maar er is een gebiedspecifieke uitwerking gemaakt. De reden hiervoor is dat de soortenlijsten op nationaal niveau zijn samengesteld terwijl op gebiedsniveau sommige soorten niet voorkomen of een beperkte indicatieve waarde hebben.

Bij de totstandkoming van de gebiedspecifieke typische soorten worden per habitatype de volgende stappen doorlopen:

1. Overname typische soorten uit profieldocument. De basis voor de gebiedspecifieke typische soorten vormt de lijst met typische soorten uit het profieldocument.
2. Inzicht in provinciale en regionale indicatieve waarde (gebaseerd op input gebiedskenners). Per soort is aangegeven waar deze indicatief voor is. Wanneer een soort als onvoldoende indicatief is beschouwd, is de reden hiertoe aangegeven en is de soort niet als typische soort overgenomen.
3. Aanwezigheid in het Natura 2000-gebied (verspreidingsgegevens en input gebiedskenners). Soorten die actueel niet in het Natura 2000-gebied voorkomen of hier van bekend zijn, worden niet als typische soort overgenomen. Soorten die wel actueel voorkomen of hier voorgekomen zijn, worden wel als typische soort overgenomen. Uitzondering op de laatste vormen soorten waarvan gesteld kan worden dat deze onder de huidige omstandigheden niet zelfstandig het gebied kunnen herkoloniseren (bijvoorbeeld door infrastructurele versnippering).
4. Beoordeling dekking kwaliteitsindicatoren (inschatting gebiedskenners). Van de overgebleven soorten wordt beoordeeld of deze afdoende informatie verschaffen om de kwaliteit van het habitatype, inclusief (abiotische) randvoorwaarden en functie ervan, goed te kunnen duiden. Indien dit niet het geval is, wordt aangegeven welke kwaliteitsindicaties ontbreken.
5. Toevoegen soort(en) als typische soort (inschatting gebiedskenners). Deze stap wordt alleen doorlopen als in stap 4 is beoordeeld dat er indicatoren ontbreken. Bij de ontbrekende kwaliteitsindicaties zijn soorten gezocht die hiervoor als indicator kunnen dienen. Deze soorten worden als typische soorten toegevoegd.

Het voorkomen van de typische soorten (indien mogelijk zowel soortdiversiteit als aantallen individuen) wordt kwalitatief beschreven. Op gebiedsniveau wordt een ecologisch relevant schaalniveau gekozen waarop naar de gemiddelde verspreiding van typische soorten gekeken is. Afhankelijk van het gebied kunnen hiervoor kilometerhokken of deelgebieden (indien deze kleiner dan een kilometerhok zijn) worden gehanteerd.

Naast een beschouwing van de typische soorten is een beoordeling gegeven: 'goed', 'matig' of 'slecht'. Richtinggevend is de classificering van de onderliggende soorten in 0 – 33 % aanwezig (slecht); 34 - 67 % aanwezig (matig) en 68 – 100% aanwezig (goed). De classificering en beoordeling zijn gebaseerd op verspreidingsgegevens en expertkennis en zijn niet mathematisch onderbouwd. Het niveau van de beschikbare gegevens laat een dergelijke gedetailleerde aanpak veelal niet toe.

Kenmerken van structuur en functie

De kenmerken voor structuur en functie zijn integraal uit de profielendocumenten overgenomen. Deze kenmerken variëren sterk in schaalniveau (van vegetatiestructuur tot landschapsschaal). De kwalitatieve beschrijving vindt dan ook op dit niveau plaats. Het is mogelijk dat hierbij de deelgebiedsgrenzen worden overschreden.

De beoordelingssystematiek voor structuur en functie is vergelijkbaar met die voor de typische soorten: 0 – 33% van de kenmerken aanwezig (slecht), 34 – 67% van de kenmerken aanwezig (matig) en 68 - 100 % van de kenmerken aanwezig (goed).

Abiotische omstandigheden

Het vierde kwaliteitsaspect uit de profielendocumenten, abiotische randvoorwaarden, wordt in principe niet als aparte kwaliteitsparameter meegenomen. Gesteld wordt dat de vegetatietypen en typische flora afdoende als indicator voor de abiotische kwaliteit kunnen dienen. Wanneer deze aanwezig zijn, betekent

dit ook dat de abiotische randvoorwaarden die daarbij horen (tot op zekere hoogte) van vegetatietypen en typische flora kunnen worden afgeleid (zie ook Steunpunt Natura 2000, 2009b). Deze omstandigheden zijn daarmee op voorhand niet afzonderlijk opgenomen. Naar gelang de habitattypen kan hier wel van afgeweken worden (bijvoorbeeld het monitoren van waterkwaliteit bij specifieke aquatische habitattypen; dikwijls gebeurt dit al en is het een aspect waar direct op gestuurd kan worden). Dit moet echter wel nadrukkelijke meerwaarde hebben en vergelijkbaar tussen de Natura 2000-gebieden zijn.

Het niet meenemen van de abiotische randvoorwaarden sluit aan bij de invulling van LNV waarin wordt aangegeven dat de vier kwaliteitsaspecten uit de profielendocumenten gebruikt kunnen worden om de kwaliteit afdoende te duiden, maar het niet noodzakelijk is alle aspecten hier daadwerkelijk bij te betrekken (Steunpunt Natura 2000, 2009b). Hierbij moet wel worden opgemerkt dat dit louter geldt bij het duiden van de kwaliteit. Bij het toetsen van activiteiten aan gevolgen voor de kwaliteit dienen effecten op de abiotische randvoorwaarden zeker meegenomen te worden opdat een eventuele vertraagde respons van de biotiek (zoals vegetatietypen en typische soorten) op de abiotische wijzigingen voorkomen kunnen worden.

Daarnaast is het soms wenselijk de abiotiek wel te monitoren. Bijvoorbeeld doordat dit volgt uit de toetsing huidig gebruik of doordat op de abiotiek gerichte maatregelen (verhogen waterpeil) moeten worden geëvalueerd.

De aan- of afwezigheid van de kenmerkende vegetatietypen en typische soorten dient tevens als indicator voor de abiotische kwaliteit. Dit onderdeel is daarom niet apart opgenomen. Deze werkwijze sluit aan bij de invulling van LNV dat de vier kwaliteitsaspecten uit de profielendocumenten gebruikt kunnen worden om de kwaliteit afdoende te duiden, maar dat het niet noodzakelijk is om alle aspecten hier daadwerkelijk bij te betrekken (Steunpunt Natura 2000, 2009b).

Eindoordeel

Per deelgebied wordt vervolgens een eindoordeel gedestilleerd. Hierbij is het principe 'one out, all out' gehanteerd, zoals dat ook in de profielendocumenten wordt gebruikt. Hiermee is de laagste kwaliteitsbeoordeling doorslaggevend (dus bij 2x goed en 1x matig is eindoordeel matig). Indien er kwaliteitsaspecten onbekend zijn, geldt dat regel dat één onbekend aspect niet in de eindbeoordeling meeweegt maar bij twee onbekende aspecten het eindoordeel 'onbekend' is.

De kwaliteitsparameters voor het aangewezen habitatype blauwgrasland zijn opgenomen in deze bijlage.

1.4 Uitwerking soorten

Populatie

De omvang van de populatie van een soort wordt weergegeven op basis van beschikbare tellingen en inventarisaties. De omvang van de populatie wordt zo nauwkeurig mogelijk weergegeven.

Voor diverse faunasoorten is een kwantitatieve beschrijving niet mogelijk doordat de noodzakelijke inventarisatiegegevens ontbreken. Voor deze soorten wordt een indicatie van de aantallen op basis van waarnemingen en/of expertoordeel opgenomen. Als richtlijn geldt hiervoor de verhouding tussen het aantal uitgevoerde inventarisaties binnen een deelgebied en het aantal van deze inventarisaties waarbij de soort daadwerkelijk is aangetroffen. Bijvoorbeeld: in 3 van de 5 uitgevoerde inventarisaties is de soort aangetroffen, waarbij de locatie van de inventarisaties niet overlapt. In de tekst is daarbij toegelicht welke aantallen bij die inventarisaties zijn aangetroffen.

De beschrijving in het beheerplan omvat een toelichting van de toegepaste methodieken bij inventarisaties, de uitkomsten van de inventarisaties en gebiedspecifieke kenmerken die van invloed zijn op de aantallen.

De beoordeling voor de populatie geschiedt als volgt:

- Habitatrichtlijnsoorten en broedvogels: op basis van de uitkomsten van de inventarisaties is een indicatie te geven van de verspreiding van de soort in het gebied.
- Niet-broedvogels: op basis van de trend over de afgelopen vijf jaar is een oordeel 'goed' of 'niet goed' te geven. Het predicaat 'goed' wordt afgegeven bij een stabiele of positieve trend; het oordeel 'niet goed' wanneer de trend negatief is.

Leefgebied

De uitwerking van de kwaliteit en omvang van het leefgebied vindt plaats op een aantal onderdelen. Voor soorten en habitattypen waarvoor in de aanwijzingsbesluiten in de provincie Zuid-Holland doelen zijn geformuleerd, worden factsheets opgesteld. In deze factsheets staat per soort de algemene informatie die in het beheerplan op gebiedspecifiek niveau uitgewerkt wordt.

In de factsheets is per soort de volgende informatie opgenomen:

- Functies binnen een leefgebied
- Ecologische vereisten als maat voor de kwaliteit van het leefgebied
- Uitwisselingsmogelijkheden

Functies binnen een leefgebied

Als eerste is vastgesteld welke functies in een leefgebied van een soort aanwezig moeten zijn:

- Broed- of voortplantingsgebied
- Foerageergebied
- Rust- of slaapgebied
- Winterverblijfplaats
- Geen onderscheid

In de gebiedspecifieke beschrijving is aangegeven of deze functies in en/of buiten het Natura 2000-gebied aanwezig zijn.

Voor dit onderdeel is geen beoordeling uitgevoerd.

Ecologische vereisten als maat voor de kwaliteit van het leefgebied

Voor het vaststellen van de kwaliteit van het leefgebied zijn per functie in het leefgebied de vereisten vastgesteld. Daarbij is ingegaan op biotoop, omvang en (overige) ecologische vereisten. Het profielendocument geeft hierover veel informatie. In dit overzicht zijn de meest cruciale elementen opgenomen (uitgangspunt is dat de lijst maximaal 5 elementen bevat). De gebiedspecifieke beschrijving gaat in op de aan- of afwezigheid van deze elementen. Wanneer voor het Natura 2000-gebied een instandhoudingsdoel is opgenomen voor een habitatype waarmee het leefgebied van de soort samenvalt, dan is een beschrijving van het habitatype voldoende om de kwaliteit van het leefgebied te beschrijven.

De beoordeling kent twee categorieën: 'voldoet' of 'voldoet niet'. Als richtlijn geldt dat alle parameters van het biotoop en ecologische vereisten aanwezig moeten zijn om het oordeel 'voldoet' te krijgen. Gebiedspecifieke omstandigheden kunnen echter aanleiding zijn om wanneer niet aan alle ecologische vereisten is voldaan toch te beoordelen dat er voldoende invulling geven aan de functie. In dat geval wordt in de beschrijving toegelicht waarom het onderdeel 'voldoet'.

De omvang van het leefgebied krijgt geen oordeel: in de gebiedspecifieke toelichting is aangegeven welk oppervlakte aan leefgebied aanwezig is.

Uitwisselingsmogelijkheden

Het laatste onderdeel gaat in op de uitwisseling. Het gaat daarbij om de uitwisseling op het niveau van populaties en op het niveau van functies. Een voorbeeld: staan de verschillende populaties van de kamsalamander in een regio met elkaar in verbinding? Of: is er in de omgeving van de broedlocatie van de purperreiger voldoende geschikt foerageergebied aanwezig? De beschrijving van de verbinding wordt uitgedrukt in kwantiteit (de overbrugbare afstand) en kwaliteit (de aard van de verbinding, eventuele barrières etc.). De gebiedspecifieke beschrijving licht toe of er sprake is van uitwisseling, op welk niveau en of de uitwisselingsmogelijkheden kwalitatief en kwantitatief voldoen.

De beoordeling kent net als de kwaliteit van het leefgebied twee categorieën: 'voldoet' of 'voldoet niet' op vergelijkbare wijze als de beoordeling van kwaliteit leefgebied.